
Viešojo intereso apibrėžimo kriterijai: utilitaristinė perspektyva

Milda Burnytė

Lietuvos
mokslo
taryba

Utilitaristinė prieiga

- Utilitarizmas yra konsekventinė teorija, sprendimo ar poelgio teisingumą grindžianti jo teikiama nauda.
- Klasikinės utilitarizmo teorijos siejamos su gerovės valstybės modeliu, kadangi orientuojasi į bendrąją visuomeninę naudą, o modernusis utilitarizmas turi daug bendrų sąsajų su liberalizmo (arba libertarizmo) idėjomis, nes pirmiausiai pabrėžia laisvos rinkos bei subjektinių teisių svarbą ir jų prioritetiškumą.

Viešojo pasirinkimo teorija

- Viešojo pasirinkimo teorija viešąjį interesą siūlo aiškinti kaip sąlygų individams laisvai rinktis tai, kas jiems yra naudingiausia, bei įgyvendinti savo asmeninius interesus sudarymą bei tinkamą subjektinių teisių subalansavimą, kad kuo rečiau kiltų pastarųjų konfliktai.
- Trūkumai: ignoruoja informacijos stokos problemą bei galimus iracionalius motyvus, kurie paneigia egzistuojant ryšį tarp individo pasirinkimo ir bendrojo gėrio.

Kaštų ir naudos analizė

- Kaštų ir naudos analizė kaštus apibrėžia finansiniais ištekliais, skirtais tam tikrai politikai ar sprendimui įgyvendinti, o laukiamą naudą – visuomenės narių preferencijų ir interesų įgyvendinimu. Daugumos interesai gali būti nustatomi atliekant rinkos analizę ar naudojant socialinių tyrimų duomenis.
- Trūkumai: palieka galimybę, jog tam tikri interesai gali būti neapsaugoti, jei atmetama jų, kaip savaime suprantamos vertybės, samprata. Į šią kategoriją pakliūtų kultūros paveldo apsauga bei aplinkos apsauga.

Coase'o teorema

- Tol, kol skirtingos konflikto pusės gali laisvai sudaryti susitarimus, atitinkančius visų interesus, nei tiesioginis teisinis reguliavimas, nei tam tikrų veikų apmokestinimas nėra reikalingi efektyviems rezultatams pasiekti.
- Neigiamos šalutinės ekonomikos pasekmės egzistuoja tik dėl netinkamo ar nepakankamo subjektinių teisių apibrėžimo.
- Trūkumai: gali sąlygoti dar didesnę biurokratijos išplėtimą, kadangi būtina sukurti administracinį aparatą, gebantį suvaldyti negatyvius šalutinius ekonomikos veiksnius; kyla keblumų nustatant labiau pažeidžiamų visuomenės grupių apsaugą.

Esminiai utilitarizmo teorijų trūkumai

- Nors utilitarizmo teorijos ir pabrėžia privačių interesų suderinamumą bei konkurenciją laisvosios rinkos būdu, tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad kai kurios socialinės grupės nėra pajėgios konkuruoti visuomenėje taip, kad užtikrintų savo interesų apsaugą.
- Nėra atsižvelgiama ir į vertybinių nuostatų reikšmę apibrėžiant viešąjį interesą. Konkretūs socialinio gyvenimo aspektai ar materialiniai objektai gali būti įvardijami esantys kaip viešasis interesas ne dėl jų galimybės teikti naudą, o dėl jų vertės savaime.

Utilitaristinės prieigos taikymas praktikoje

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-695/2003: viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio ir jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečios bylos aplinkybes, bet ne *a priori*.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-196/2006): „privatizavimo proceso metu viešosios nuosavybės pardavimas už kuo didesnę kainą atitinka viešąjį interesą“.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. rugsėjo 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-438-2281-11: viešasis interesas yra neginamas, jei tokiu atveju būtų padaryta didesnė žala kitoms viešojo intereso sferoms.

-
-
- Papildomų valstybės lėšų naudojimas.
 - Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-575-1576-08): subjektinės teisės turi prioritetą prieš viešąjį interesą, jei „apgynus viešąjį interesą, asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės nebūtų visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos“.

Viešojo intereso samprata

Vertybė viešojo intereso samprata yra dominuojanti, tačiau jokia būdu ne vienintelė. Utilitaristinis naudos apskaičiavimo metodas gali būti prižįstamas kaip vienas iš taikytinų kriterijų siekiant nustatyti ir apibrėžti viešąjį interesą, tačiau jis negali būti įvardijamas kaip vienintelis (universalus, bendras, t. y. tinkamas visoms be išimties socialinio gyvenimo sritims).

Utilitarinių teorijų netinkamumo priežastys

- Pažeidžiamų visuomenės grupių interesų apsaugos ignoravimas;
- Ribotas individų sprendimų racionalumas;
- Netikslus sprendimo pasekmių apskaičiavimas;
- Nesugebėjimas užtikrinti neigiamų šalutinių ekonomikos veiksnių pašalinimo;
- Esminių bendruomeninių vertybių svarbos atmetimas.

Dėkoju už dėmesį.

Milda Burnytė
Jaunesnioji mokslo darbuotoja
Lietuvos teisės institutas
Ankštoji g. 1 A, LT-01109, Vilnius
Tel.: +3705 2497596
www.teise.org